

Зміст

1. Золота осінь	9
2. Ти тільки вір	12
3. Будьте як удома	25
4. Сусідка	45
5. Ласкаво просимо, назад не виносимо	57
6. Я тут ненадовго	71
7. Відчиняйте. Смерть	89
8. Концерт	107
9. Читацький клуб «Вставні щелепи»	124
10. Листи на фронт	137
11. Паризькі канікули	150
12. Генератор	162
13. Толя не дзвонив?	175
14. Багажник	189
15. Що це ви, Віро Петрівно, надумали?	202
16. Нова сусідка	211
17. Ми живі, доки ми віримо	225
Час написати «дякую»	236

1 Золота осінь

Чи думали ви колись, яким буде ваш останній захід сонця? Так, зовсім останній. Той, після якого більше не буває світанків. Той, після якого більше нічого не буває. Як би ви тоді його споглядали? Чи дозволяли б собі бодай кліпнути? Чи хапалися б голими руками за розжарену небесну кулю, аби хоча б на мить її сповільнити? А може, впивалися б у кожен міліметр його руху, щільно намазуючи на серці спогад за спогадом? Чи просто заплющили б очі, щоб навіть не бачити, як сонце остаточно булькне за ваш життєкрай?

Яке ти, сонце, що заходить востаннє? Як же тебе розгледіти? За якими натяками тебе впізнати? Як правильно з тобою попрощатися? І чи грієш ти бодай якимось по-особливому? А може, востаннє ти вперше холодне?

Сонце над Будинком заходило неквапом. Повільно розтікалося небесним акрилом. Жовті язички променів непристойно бубнявіли, виструнчувались і наповнювали капіляри багряною сумішшю тепла й щему. Ця гаряча жижа розтікалася просто на очах. І сонце, що мить тому було насичене жовтим, раптом перетворювалося на клубок помаранчевої, а потім і червоної цукрової вати. Вата швидко танула й відразу ж прилипла до хмар. Пухнасті небесні коти, білки та слоненята — всі вони нагадували персонажів якоїсь казки, що її обов'язково хтось мав прочитати нам перед сном. Уже червоні сонячні промені підсвічували кожен контур, ідеально

промальований на цьому небокраї. Від цих контрастних ліній паморочилося в голові. Господи, якщо Ти вже створив цю красу, то бодай трошечки сповільни її смерть.

Заходу сонця над цим Будинком пасувала б якась особлива музика. Якщо примружити очі, можна уявити, як на найбільшій із хмар виростає справжній симфонічний оркестр. Чоловіки з метеликами, жінки в елегантних сукнях одні за одними у повній тиші сідають на невидимі оку стільці. Більше схожий на святого Миколая сивий диригент виходить на сцену, зупиняється, здіймає руку, на мить завмирає... а потім розрізає паличкою хмару, і звук за звуком небо наповнює Моцарт. Концерт номер двадцять один для фортепіано з оркестром, частина друга. Чуєте?

Цікаво, чи думав колись композитор, що під цю його мелодію десь далеко-далеко над дуже особливим Будинком так щемко вмиратиме сонце? Так повільно промінь за променем із нього виходитиме життя. А на задньому дворі сидітимуть вони — глядачі. Сидітимуть, немов застигли. Так, ніби вони не бачили цього заходу сонця вчора. І позавчора теж не бачили. І всі попередні дні. Але цей фільм їм уже показували. У цьому ж місці й на цих же місцях.

Як маленькі горобці, на лавках біля Будинку сидить близько десятка стареньких. Білизна зовнішніх стін будівлі, змішана з коричневим відтінком черепиці, зеленню молодого саду і приправлена червоною загравою сонця, дає світло такого кольору, що ним ущент заливається кожна їхня зморшка. Їхні сухі обличчя, шиї, руки — все це всотує тепло цього вечора і вмить стає мов мальоване. Ніби галаслива група найобдарованіших студентів Академії мистецтв отримала завдання намалювати... старість.

Їхні очі, що з віком набули якоїсь особливої глибини, синхронно віддзеркалюють рухи сонця. Кліп — нижче. Кліп — нижче. Ще кліп — ще нижче. Старенькі не рухаються

і не говорять. Тиша, що стоїть на подвір'ї, нанизує їхні думки, їхні спогади... Але не мрії. Мріяти в цьому місці — лише марнування часу. Ліпше дивитися на сонце. Ліпше згадувати. Ліпше гріти своє серце під променями. А що як відігріється? А що як гаряча лава самотності ще не встигла закам'яніти? А що як віра ще має сили пробитися?

Старенькі зачаровано дивляться, як розпечене небесне тіло зникає за обрієм, лишаючи за собою червоні сліди. Далі сліди поволі тьмяніють, безжально заливаючи небо чорним, щоб вранці тут знову намалювали сонце. І так по колу. Щодня. Але чи буде по колу в них? Адже ніхто з цих крихітних сухих горобчиків достеменно не знає, чи не був цей небесний перформанс для них останнім. Не знає, але думає. Думає, але не говорить. У цьому місці про таке воліють не говорити. У місці, де поволі заходить сонце кожного з них. У Будинку для літніх людей — або, як написано на табличці біля входу, геріатричному пансіонаті для людей літнього віку «Золота осінь».

2 Ти тільки вір

- **Т**олю, ану скажи ще раз, як воно називається?
— «Золота осінь», мамо. А що?
— Красиво.
— Ага.

І вони знову замовкають. Усю дорогу з дому майже не розмовляють. Так, перекинулися кількома словами про якість асфальту в цій глушині, про особливо зелені липи вздовж дороги й про те, якою слухною була ідея віднести фікуси тьоті Тамарі. У неї вазони завжди гарно ростуть. Віра Петрівна робить ще кілька спроб сказати щось синові, але слова чомусь застрягають на рівні губ. Так, ніби густе-прегусте повітря недомовленості, що наповнило салон Толіного автомобіля, не дає їх виштовхати.

Сонячні промені пробиваються крізь шибку навіть на швидкості. Запускають свої гарячі серпневі щупальця і лоскочуть кожну зморшку на її обличчі. Щоб позбутися гнітючих думок, що, мов тополиний пух, настирливо лізуть у серце, Віра Петрівна починає бавитися у гру. Вона дуже любила її в дитинстві. Коли підставляєш обличчя до сонця, мружишся, а потім сильно стискаєш повіки, і там, де очне яблуко торкається шкіри, вмикається справжній калейдоскоп. Різнобарвні ниточки збираються у сотні маленьких райдуг і пливуть перед зіницями. За пів року Вірі Петрівні сімдесят два, а вона й досі бавиться у цю гру.

За вікном проноситься мереживо лісосмуг: тополі, липи, клени. До обрію залиті соняхами поля. І сонце, що кілька

годин тому як народилося, бавиться з кожним, хто трапляється йому на шляху. Заливає медово-золотавим відтінком акуратно підстрижене сиве волосся Віри Петрівни. На шиї виблискує янтарне намисто, вкриваючи суху, щедро всіяну зморшками шкіру невидимим теплим шаликом. Віра Петрівна поправляє комірець уквітчаної синім барвінком сукні. Толя якось привіз її з відрядження. Він знав, як мама любить барвінок, і не міг пройти повз.

Віра Петрівна ще раз перевіряє документи: паспорт, код, пенсійна книжка, медична картка, картка Ощадбанку, рецепти від лікаря — все є. Такий-от нехитрий тривожний набір пенсіонерки. Вона сидить на задньому сидінні, прямісінько за водієм. Енергійне вранішнє сонце промальовує і його контури теж. Найрідніші контури у світі. Віра Петрівна впивається своїми вицвілими з віком карими очима у його русяве волосся. Зупиняє погляд на неслухняному вихорі на маківці. Ох уже цей вихор... Ніколи не могла з ним упоратися. Придивляється уважніше — сивина підкралася і до Толіної голови. І якщо раніше вона казала: «Господи, коли ж він так виріс?», то тепер: «Боже, коли ж він так посивів?». Толя зиркає у дзеркало, на мить ловить мамин погляд, але мовчить. Віра Петрівна теж.

Цей мамин погляд... Так дивитися можуть тільки вони. Так, ніби з очей виростають мільйони маленьких рук, щоб затиснути в обіймах кожен міліметр твого тіла. Лагідно перебирати твоє волосся. Лоскотати твої щоки. І знову обіймати. Мамин погляд — він завжди такий особливий. Навіть коли тобі сорок два. Віра Петрівна уважно розглядає Толіну шию. Ніби щось навмисно на ній шукає. Кілька разів проводить поглядом, примружується.

— Толічку, чуєш, — розрізає вона тишу. — А оцей твій мій улюблений шрам...

— Який ще твій мій шрам, мамо? — щиро дивується такому початку Толя.

— Ну, оцей на шиї, такий як колосочок.

— А, той, коли ви з татом мене не догледіли, — сміється син.

— Чого одразу не догледіли? Хоча... — Віра Петрівна на мить замовкає, й усмішка сама з'являється на її обличчі. — Ну, що було, те було.

І вони обоє сміються. Бо обоє добре це пам'ятають.

Йому було сім чи вісім. У школі, де вчився Толя, а Віра Петрівна з чоловіком працювали учителями, з'явився новий гурток. Настільки неочікуваний, що черга з охочих до нього записатися стояла аж до учительської. Це був гурток «Повітряні змії». До школи саме прийшов молодий вчитель географії, він же — срібний призер області із запускання тих самих повітряних зміїв. Ох і захвату було в дітей! Географ записував усіх охочих у синій блокнот із зображенням Ай-Петрі, щоб потім влаштувати відбір. Мовляв, освоїти техніку запускання змія — справа непроста, й опанувати її зможе не кожен.

Толя, який, ледве почавши говорити, до всього завжди підходив ґрунтовно, вирішив підготуватися й тут. Спершу він тиждень підвивав батькам, що йому потрібні якісь спеціальні журнали, де є все про будову повітряних зміїв. Журнали Віра Петрівна знайшла в бібліотеці їхнього невеликого райцентру. «Техніка молодежи», 1976 рік. Толя тоді ще навіть не народився. Бути відповідальним за конструювання повітряного змія син уповноважив батька. Віктор Іванович, її коханий покійний Вітя, викладав фізику. І за будь-які технічні синові експерименти у їхній родині відповідав він. Маму, себто Віру Петрівну, або, як казав Вітя, Маму Петрівну, до технічних хлопчачих розваг не залучали. «Ну, бо який конструктор з учительки української мови та літератури?» — жартував він. Хіба вірші над душею почитати.

Віра Петрівна пам'ятає, як два дні її хлопці працювали над тим змієм у гаражі. У них тоді нарешті з'явився власний